

Met de Egyptische mysteriën in de crux van de huidige tijd staan

Frank Teichmann (63) is in Nederland geen onbekende onder antroposofen. Hij is een geliefd spreker. Zijn Duits is levendig en eenvoudig en zijn gedachtebouwwerken doorzichtig. Twee jaar achter elkaar werd hij hier uitgenodigd om een 'zware' zomercursus te geven. Zijn levenstaak: de aandacht hernieuwen voor de betekenis van de mysteriën.

Lili Chavannes

Biografisch consulent

Vorig jaar kwam het boek *Die Ägyptische Mysteriën* van Frank Teichmann uit en ik zal niet de enige zijn geweest die dacht dat het een bewerking was van zijn eerdere en nu al een tijd uitverkochte boek over Egypte, in zijn bekende serie *Der Mensch und sein Tempel*. Dat blijkt niet zo te zijn. Het is het begin van wat Teichmann (hij is ingenieur vliegtuigbouw) beschouwt als zijn eigenlijke levenstaak: de aandacht hernieuwen voor de betekenis van de mysteriën in de ontwikkeling van de mensheid.

Mysteriën hebben direct te maken met ontwikkeling. Alle echte cultuurvernieuwingen zijn ooit geïnitieerd door mensen die waren ingewijd. Deze kregen contact met de bedoelingen van 'de goden' en vanuit dat directe contact wisten zij wat aan de orde was: zoals het maken van vuur, grassen veredelen tot graan, de uitvinding van het wiel en het schrift. Het lijken toevallige ontwikkelingsprongen, maar het zijn in werkelijkheid door ingewijden 'opgeviste' impulsen vanuit de goddelijk-geestelijke wereld. En wanneer een mysteriestroom haar doel heeft bereikt, degenerereert en verdwijnt hij.

Teichmann woont op de Ameisenberg, niet ver van Stuttgart. Een grote man in een klein studeerkamertje. Het meet slechts drie bij tweeëneenhalf. Drie muren met boeken, een schrijftafel en twee enorm grote 'makkelijke' stoelen. Twee vloerkleden over elkaar heen. Het past allemaal maar net. Op zijn bureau een prachtig hellenistisch figuurtje, de armen in het Egyptische ka-gebaar, haaks langs het hoofd omhoog. Teichmann, blij dat ik het opmerk en dat hij erover kan vertellen: 'Mooi hè? Oorspronkelijk het handvat van een offer-schaal. Nee, niet gevonden, gekocht op de grote jaarlijkse antiekmarkt in Bazel. Het eigenlijke ka-gebaar is recht voor je uit, het fysieke lichaam omvattend. Zo opgeheven langs het hoofd vestigt het de aandacht op de aanwezigheid van menselijk denkvermogen, dat oorspronkelijk alleen de farao's zich verwierven, bij de inwijding.' Naast het ka-beeldje, onder het lamplicht, staan in een dun glazen vaasje twee tere roze rozen en een takje kersenbloesem.

Hij krijgt van zijn vrouw opdracht mij thee bij te schenken, en inderdaad, soms midden in een zin, valt zijn oog op mijn kopje en schiet hij, onverwacht snel, uit de diepe stoel omhoog om even haar zorg voor mij waar te nemen.

In zijn boek stelt Teichmann dat de farao's door hun inwijding in de mysteriën een eigen denkvermogen ter beschikking kregen. Zij kregen als het ware een overschot aan eigen etherische krachten, waardoor zij scheppend konden denken. Ik vertel hem over de Echnaton tentoonstelling in Leiden. Ik weet dat hij een zeer uitgesproken mening heeft over de rol die deze farao rond 1350 v. Chr. speelt in het Egyptische mysteriewezen. Zijn zogenaamde hervormingen waren volgens Teichmann het resultaat van een mislukte inwijding: Echnaton verloor daardoor het contact met de 'zonnerealiteit' van de nachtwereld. De nachtwereld was voor de oude Egyptenaar de sfeer waaruit nieuw leven ontstaat. Voor Echnaton echter is de zon 's nachts gewoon onder en daarmee ook als vruchtbare geestelijke werkelijkheid verdwenen. De nacht is voor hem, geestelijk gesproken, duister en een plek voor dieven en moordenaars.

'Je kunt natuurlijk niet zeggen dat Echnaton niet denkt. Hij kan wel denken. Dat heeft te maken met het feit dat hij de zoon was uit een gemengd huwelijk. Gebruik was dat er getrouwd werd binnen de familie. Maar Echnatons moeder, de vrouw van Amenhotep III, Tehe, was een Nubische. Uit zo'n gemengd huwelijk - doordat de etherlichamen van man en vrouw zo verschillend zijn - worden kinderen geboren die van nature het denkvermogen hebben. Het huwelijk niet binnen familie- of stamverband is de voorwaarde voor de natuurlijke aanleg van het denkvermogen. Natuurlijk hier in tegenstelling met door inwijding verkregen denkvermogen. In de Griekse mysteriën wordt het huwelijk binnen 'de familie' dan ook systematisch gepropageerd: eerst voor de adellijke families en later voor iedereen. Vroeger waren het allemaal familieverbintenissen: in Egypte komt het zelfs tot nu toe voor.

Echnaton kwam dus voort uit een gemengd huwelijk, en het lukt hem zich met zijn van nature aangelegde denkvermogen staande te houden tegenover de priesters en met veel geweld zijn eigen denkbeelden door te voeren - verschrikkelijk moet dat zijn geweest! De egyptoloog Jan Assmann heeft het grondig onderzocht: Echnaton was geen verlicht heerser die zijn tijd ver vooruit was en een monotheïstische godsdienst grondvestte tegen een verstarde priesterkaste in. Hoe dat beeld zo heeft kunnen ontstaan is een raadsel. Het moet samenhangen met het feit dat na de Eerste Wereldoorlog in 1922 het graf van Toetanchamon werd gevonden en dat ook die prachtige buste van Nefertete opdook en tentoongesteld werd in Berlijn. Een ideaal beeld van Egypte ontstond waartegen zo'n heidense meergodenreligie schril afstak. Er was een stemming van hoe kan dat samen? En in dat licht worden dan de feiten van Echnatons heerschappij als een hervorming benoemd. Eindelijk een farao in Egypte die de boel eens schoonveegt! Maar daar klopt niets van. Hij heeft integendeel de ondergang van de mysteriën op gang gebracht.'

Teichmann vertelt vol overtuiging en het is zo duidelijk zijn onderwerp dat je als luisteraar vanzelf nieuwsgierig wordt naar de mens achter het verhaal.

'Mijn moeder zat hier in Stuttgart op de Waldorfschule, in de tijd van Rudolf Steiner. Zij zat in de eerste eindexamenklas. En een ding wist ze zeker: als ze ooit een zoon kreeg, moest hij op die school. En zo gebeurde het. Tijdens de oorlog woonden we in het Ertsgebergte en zodra de school hier na de oorlog weer opening werd ik er dus heengestuurd. Tien jaar oud, in een pension!' Hij grinnikt. 'Pas vier jaar later kon ze hier ook in de buurt komen wonen. Op school heb ik geslapen; ik deed wel alles, ook eindexamen, maar bij lange na niet zo wakker als de kinderen nu. Er was een geweldige leraar. Doktor Rebmann die ons meenam in zijn enthousiasme voor wiskunde en techniek. We waren in de klas met een heel stel dat, zodra het kon, weer vliegtuigen wilde bouwen - na de oorlog had Duitsland immers tot 1955 een verbod op vliegtuigbouw gekregen, en we wilden om zo te zeggen die tien verloren jaren inhalen.' Weer grinnikt hij. 'Idioot natuurlijk, maar zo was het. Dus dat deden we. Aan de polytechnische hogeschool in Stuttgart. Met heel veel plezier.

Ik moest mijn geld zelf verdienen. We waren heel arm, want mijn vader was zwaargewond uit de oorlog teruggekomen en kon niet voor ons zorgen. Ik pakte alles aan. Op een dag in 1956 was ik samen met een vriend bij een lezing van iemand die net door Griekenland had gereisd. Dat was voor die tijd iets heel bijzonders. We waren zo enthousiast dat we besloten in de zomer ook naar Griekenland te gaan. Op de fiets. Dat hebben we gedaan. En dat hebben we geweten: het was letterlijk het grootste schertsplan van mijn leven! Via Brindisi, want door Joegoslavië kon je toen nog niet. In elf dagen fietsten we 1850 kilometer... Vervolgens met een vrachtboot de oversteek. Maar toen... Geen verharde wegen nog op de Peloponnesus. Fantastisch, ik herinner me die reis vooral als een voettocht! We zagen een Griekenland van vóór het toerisme. Ik nam heel veel mooie foto's, waarmee ik later, terug in Stuttgart, lezingen gaf om geld te verdienen. Daar was een keer toevallig iemand bij die een uitgeverij wilde beginnen voor foto's van antieke culturen. Hij kwam naar me toe en ik mocht direct voor hem werken. Studiegeld verzekerd! Hij plande heel systematisch: Griekenland, verschillende landen in het nabije oosten, en vooral Egypte. Ik zei ja, en kon toen weer naar Griekenland, maar nu

comfortabel, met een auto... In 1960 ging ik voor het eerst naar Egypte: drie maanden lang! Gouden tijden: alles was open, je mocht overal in. Er waren in Luxor twee hotels, geen enkele toerist. Ik heb tweehonderdvijftig graven bezocht en mocht alles fotograferen. En toen alle musea, in Cairo, in Parijs, Duitse musea, het British Museum... En langzamerhand groeide mijn arsenaal aan kennis en evenredig daarmee mijn interesse. Na het afronden van mijn technische studie ben ik dan ook meteen met archeologie en egyptologie verder gegaan, eerst in München en na een paar maanden in Tübingen, bij Helmut Brunner, die juist een assistent zocht met verstand van technische zaken. Een groot egyptoloog en een heel beminlijk mens. Hij wilde een kleine tempel in Luxor in kaart brengen en erover publiceren. Aan hem heb ik heel veel te danken. Eén semester heb ik privés van hem gehad - en dat was geweldig. Als ik me niet had voorbereid op de les, dan had 100% zich niet voorbereid dus dat kon ik niet maken... en dan schiet het wel op!

In die tijd kwam ook langzamerhand de antroposofie in beeld. In München waren enkele studentenwerkgroepen met antroposofie aan het werk. Je had twee soorten: degenen die werkten aan *De filosofie van de vrijheid* en degenen die dat nu juist niet deden omdat ze een fenomenologisch uitgangspunt belangrijker vonden. Ik hoorde tot de eersten, al wist ik niet waarom. Ik deed gewoon mee. Ik heb dat boek toen in één nacht 'diagonaal' doorgelezen. Ik vond er niet zoveel aan: wat staat er nu eigenlijk in? Ik was behoorlijk zeker van mijn oordeel, maar ik ging er toch mee aan de gang. Ik las veel. Eens was ik bij een opvoering van de Faust in Dornach en logeerde bij de vrouw van Guenther Wachsmuth, die toen al overleden was - en daar mocht ik diens bibliotheek gebruiken: heel veel over Egypte. Dat was begin jaren zestig.

Er waren overigens ook uitvoeringen van Steffen, maar die zeiden me niets.' Hij trekt een gezicht en lacht. 'Nog steeds niet.'

'Toen na vier jaar het tempelproject was afgerond - in 1968 - kwam de vraag: wat nu? Promoveren? Ik had op school al Latijn laten vallen en nu brak me dat op, want talen zijn niet mijn sterke kant. Eigenlijk had ik mijn buik vol van egyptologie - vond het wel allemaal erg op het verleden gericht. Het is gewoon een cultuur die al lang voorbij is.' Via een toevallige ontmoeting neemt Teichmann zijn oude stiel weer op en gaat werken aan het Max Planckinstituut für Strömungsforschung in Göttingen. 'Ik wilde toch liever weer iets doen waarmee je in de crux van de tijd zit. Er waren daar toen ook een paar mensen die in antroposofie waren geïnteresseerd. Vier jaar lang hebben we iedere morgen anderhalf uur antroposofie gestudeerd: van zeven tot half negen. Dan ontstaat er echt iets. We gingen met zijn vieren ook aan de ledenavond van de Antroposofische Vereniging meedoen en hebben de boel daar omgegooid. Na vier jaar kon ik aan het instituut een vaste aanstelling krijgen. De taak die ik met een paar anderen kreeg toebedeeld was: onderzoek naar vliegtuiglawaai. Maar daar had ik geen zin in: dat was geen levensdoel voor mij.'

In dezelfde tijd heeft Teichmann ook met de gedachte gespeeld beroepsmusicus te worden. Met veel vaart nam hij de cellostudie op en bereikte een hoog niveau - maar het bleef in zijn leven, zoals hij zelf zegt, een 'Neben-Melodie'. 'Het oude plan kwam weer boven om een antroposofisch studiejaar op te zetten in Stuttgart. Dat is toen begonnen in 1973, en nu vorig jaar officieel gesloten, helaas wegens gebrek aan belangstelling. Jarenlang heeft het gebloeid, met dertig tot vijfendertig deelnemers en toen opeens: negentien, veertien en daarna zeven. Wisten we maar waar dat aan ligt... je ziet het overal in de antroposofische beweging. Het heeft met de ontwikkeling van onze cultuur als geheel te maken. Er is gewoon een verminderde belangstelling voor antroposofie.'

Misschien dat mensen aan het veranderen zijn, dat ze een andere weg zoeken?

'Ja, nee - ze vinden niet meer de góede weg. Er is een cultuurtrend te bespeuren die daarvan afleidt. Begaafde mensen worden verleid door de wereld van de computer.'

Is 'computeren' niet te verenigen met antroposofie?

'Nee! Het vergt een heel andere inzet van je bewustzijn.'

Is interesse voor de computer nu, niet te vergelijken met interesse voor bijvoorbeeld vliegtuigbouw vroeger?

'Nee, nee: de vermogens die je ontwikkelt in de omgang met de computer zijn totaal verschillend van bijvoorbeeld wiskunde bedrijven. Dat is een scheppende, denkende bezigheid. Maar bijvoorbeeld dat fax-ding dat daar staat... druk op toets 11, en dan drie keer op toets 3... dat is toch niet te volgen zonder gebruiksaanwijzing? Het is ook helemaal niet gemaakt om begrepen te worden. Iedere keer als de stroom uitvalt - want strijkijzer en stofzuiger trekt het net in dit huis niet tegelijkertijd - moet je dat ding weer helemaal opnieuw programmeren. Een nachtmerrie, dan moet ik dat papiertje weer tevoorschijnhalen: druk hier, druk daar...'

U gebruikt geen computer voor uw boeken?

'Nee!'

U schrijft met de hand?!

Ondanks zichzelf toch licht verontschuldigend: 'Ik schrijf met de hand, ja. Ik beleef daar iets aan. Het is alsof het objectiever wordt, eerst alleen in het bewustzijn, dan in handschrift op papier, en tenslotte staat het gedrukt voor je. Ik heb geen probleem met computers, maar de manier van denken die je ervoor nodig hebt is geen scheppende activiteit. Je kunt de computer niet begrijpen. Ook Bill Gates begrijpt zijn ding niet meer.'

Bent u pessimistisch? Ondergang van het avondland?

'Nou, er zijn toch altijd weer hele goede mensen... Maar het antroposofische scholingsjaar werkt niet meer en in Dor-nach is het hetzelfde. Er is in de jongere generatie een zekere krachteloosheid. Ik wijt dat aan de grote onrust in de kindertijd. Ik denk - en ik ken ze ook - dat er steeds meer mensen komen die heel bewust tegen de trend van de tijd ingaan.'

Uitverkorenen?

'Ach, de wal keert het schip denk ik. Dat gebeurt plotseling. Door de BSE-kwestie hebben we hier in Duitsland nu opeens een groene landbouwminister. Zij wil in de komende jaren van drie naar tien procent ecologische landbouw toe. Wanneer mensen kanker hebben, gaan ze nadenken over het leven na de dood, zo gaat dat. Maar het doel van onze cultuur zou toch moeten zijn dat wij modellen ontwikkelen waarin je kunt leven met de centrale vragen van het menszijn zonder dat je door ziekten of ander onheil daarvoor wakker wordt.'

Nadenken over leven na de dood... Ziet u uw laatste boek over de Egyptische mysteriën als een bijdrage daaraan?

'Ja, maar het is geen boek voor beginners. Wat ik ermee heb gewild, is de Egyptische mysteriën zo behandelen dat ze ons iets zeggen - niet als iets van vroeger tijden, maar als iets voor de toekomst. Wat ze daar in Egypte wisten, dat missen wij. Het leven na de dood was voor hen vanzelfsprekend. Wij hebben daar allemaal geleefd, indertijd. Het weten zit - onderbewust - in ons. Het moet gewekt worden, om het vervolgens voor onze cultuur vruchtbaar te maken. Daar ben ik mee bezig geweest. Egyptologie is alleen belangrijk voor ons als we het "naar voren toe" doen, als het actualiteitswaarde heeft. Alleen dan is het interessant.'

Ik verzuim te vragen wat Egypte hem nu precies zegt voor de toekomst. Dat gebeurt als je naar Teichmann luistert: je vergeet een beetje wat je kwam doen, je raakt in zijn ban. 'Kijk, wij hoeven ons niet meer te laten mummificeren om ons bewustzijn te behouden in

het leven na de dood. De Egyptenaar dacht niet dat hij zijn lichaam als zodanig nodig had na de dood, maar het ging om de *vorm* ervan. Na de dood kon hij zich aan zichzelf herinneren door als het ware neer te kijken op de stoffelijke vorm die hij op aarde had neergezet. Wij, nu, kunnen zónder een opgetuigd graf en zonder mummie ons bewustzijn behouden in het leven na de dood. Daarom maakt het ook niet uit of ik verbrand word, of begraven... We hebben dat niet meer nodig, de meesten van ons hebben het al in Egypte meegemaakt. En bovendien, er zijn twee incarnaties in een christelijke cultuur overheen gegaan waarin we om zo te zeggen aan individualiteitsvorming hebben gedaan. Daarom hoeft ons ik-bewustzijn niet meer aan het lichaam te ontvonken.'

U zegt in uw boek dat de Egyptische mysteriën vooruitwijzen naar de menswording van de kosmische zonnegeest...

'Rudolf Steiner zegt: "Alle voorchristelijke mysteriën zijn profetische mysteriën." De oude Hebreeërs wijzen steeds op een gebeurtenis in de toekomst: dat komt uit Egypte! En de piramide maakte dat beleefbaar: de punt ervan was met goud bedekt en de zonnegod neemt op deze plek op aarde intrek zodra hij aan de horizon verschijnt, zodat de punt oplicht en zelf al licht geeft voordat de zon te zien is.'

'Mijn boek heeft ook onder egyptologen belangstelling gewekt. Erich Hornung heeft het van tevoren gelezen om eventuele fouten eruit te halen. Jan Assmann was er ook over te spreken. Naar aanleiding van de verschijning was er in Heidelberg een colloquium. Iemand zei: er gaat geen bewijsdruk vanuit. Dat vind ik een compliment. Je hebt soms wetenschappelijke publicaties waarbij je de haren te berge rijzen. Een vogel zou eieren leggen omdat hun lichaamstemperatuur vier graden hoger is dan die van de mens! Legt een mens dan soms geen eieren omdat zijn lichaamstemperatuur vier graden lager is dan die van een vogel?

Ik heb heel veel aandacht besteed aan de opbouw, het luistert heel nauw. In mijn boek *Auferstehung im Denken* beschrijf ik de bijzondere compositie van Rudolf Steiners boek *De filosofie van de vrijheid*. Want dat is, na die éne nacht, tenslotte toch het boek geworden waarmee ik me het allermeest heb beziggehouden in mijn leven. Vijfendertig keer heb ik er cursus over gegeven en langzamerhand ontstaat er een gevoel voor het organische ervan. Alles wat Rudolf Steiner schrijft en zegt is een compositie. Hij benadert alles vanuit het overzicht van het geheel; in ieder detail is het geheel terug te vinden. Daardoor communiceer je iets wat er niet staat. Daar heb ik naar gestreefd.'

'Ik weet: studie is achterhaald, we willen zelf ontdekken... Uitvluchten! Daar ben ik allergisch voor. Mensen komen gewoon niet tot studeren. Maar door studie ontwikkel je organen en óók een orgaan voor Rudolf Steiner! Je krijgt er een persoonlijke verhouding tot Rudolf Steiner door. En altijd weer ontdek je iets nieuws. Dus niet alleen wat er gewoon staat, maar aan een intensieve bestudering van zijn teksten ontvonken altijd weer eigen nieuwe gedachten. En bovendien: als je denkt, ontwikkel je je hersenen; als je niet denkt dan verkommeren ze. Dat is bij elk orgaan zo. De activiteit vormt het orgaan! En een liefdevolle studie vormt het orgaan voor de geesteswetenschap.

Wanneer je Rudolf Steiner leest, ontwikkel je een orgaan voor samenhangen. Hij wil niet bewijzen. Hij wil een geestelijke werkelijkheid laten zien, hij wil samenhangen laten zien. En vanuit het geheel - afhankelijk van wat je hebt voorbereid, gaat je dan steeds weer iets nieuws op. Een dode kan in zijn tekst opstaan. Mijn verbinding met Rudolf Steiner komt tot stand via zijn werk: een levende verbinding.'

Wat vindt u van de lijst met 'rode' citaten in het 'Rapport Antroposofie en het vraagstuk van de rassen'?

'Totaal onbetekenend. Natuurlijk moet Rudolf Steiner als kind van zijn tijd worden gerelativeerd. Hij was aangewezen op de literatuur van zijn tijd. Wanneer je kijkt naar alle fouten in *Das Christentum als mystische Tatsache...* want ik ken mijn zaakjes op dat gebied natuurlijk. Maar daar kun je hem toch niet verantwoordelijk voor stellen. In de

literatuur die hij ter beschikking had, heeft hij dat gewoon gelezen. Hij citeert bijvoorbeeld ook de eerste vertaling van het dodenboek: gewoon avontuurlijke onzin! Maar dat was toen de stand van zaken, en zonder dat zou het ook nooit verder hebben kunnen komen. Het heeft zijn functie gehad en dat er nu nieuwe, verantwoorde vertalingen zijn... het is gewoon spijtig dat Rudolf Steiner die niet meer onder ogen heeft gehad. Wat zou hij daar niet nog mee hebben kunnen doen! Maar het interessante is: omdat hij altijd in grote verbanden denkt, zijn de detail-vergissingen voor het geheel niet storend. De gevolgtrekkingen kloppen allemaal, de details hier en daar niet. Je kunt zelfs zien wat hij in de jaren twintig wel en wat hij niet had gelezen! Maar wat hij eruit haalt is tijdloos... en onwaarschijnlijk inspirerend!

En de Antroposofische Vereniging?

Geconcentreerd formuleert hij: 'Ik val met de vereniging samen - ik heb geen kritische verhouding. Ik weet hoe moeilijk het op elke plek is. Van buitenaf is kritiek makkelijk. Ik heb twintig jaar in het bestuur van de Duitse vereniging gezeten, ben vrijwillig teruggetreden, drie jaar geleden. Toen hebben ze mijn vrouw gekozen, tja... Ik wilde meer tijd hebben voor publiceren: tot nog toe was het allemaal vakantiewerk. Op de laatste Michaëlconferentie ervoer ik tot mijn ontsteltenis dat er een sterke stroming is in de antroposofische beweging, die zegt: "Mysteriën, dat is vroeger... nu is iets anders aan de orde." Maar de aandacht voor de mysteriën hoort wel tot de opgaven van de school van Michaël. Ik heb mezelf de taak gesteld dit thema te actualiseren, dat het niet uitsterft. Er is in de vereniging een sterke Amerikaanse trend te bespeuren - en in Amerika is nauwelijks historisch bewustzijn. Daar gaat alles om de ontmoeting, alsof antroposofie bij wijze van spreken nu ontstaat. Daardoor valt de tijdsdimensie weg. Dat is mijn grote zorg, want het klopt niet. Je snijdt je daardoor af van je spirituele bronnen. Én van het reservoir van waaruit ideeën in je opduiken. Daarom heb ik het vaste besluit genomen bewust alle gaven die ik heb in te zetten voor het wezen van de mysteriën - dat het zich in de Antroposofische Vereniging kan ontplooiën. En niet ergens in een apart cultuurhistorisch hoekje, maar in alle werkgebieden over de volle breedte van het leven: iedere sectie heeft een mysteriekant. De landbouw komt uit een bepaald mysteriegebied, de geneeskunst komt uit een bepaald mysteriegebied, soms zelfs uit meerdere. En wanneer je je daarmee bezighoudt, krijg je ideeën, tot op het therapeutische vlak toe. De Egyptenaren hebben geen geneesmiddelen uit planten gemaakt. Zij zochten naar één universeel geneesmiddel of pasten, door middel van inwijdingsrituelen, een directe ingreep in het etherische lichaam toe. Het eerste vind je terug in de middeleeuwse alchemistische praktijken. Bij het tweede kun je denken aan wat nu met magnetisme wordt gepraktiseerd. Daarentegen werd in de noordelijke mysteriën een ongelooflijke natuurkennis ontwikkeld: daar komt het gedifferentieerde weten van de geneeskrachtige werking van planten vandaan. Als arts kun je interessante ontdekkingen doen naar aanleiding van je eigen manier van werken. Mijn andere doel is om dit onderzoek naar de mysteriën te verenigen met wat van een gangbare wetenschapper wordt gevraagd. Ik zie daar ook mogelijkheden. Hoewel mijn ideeën voor egyptolo-gen ongewoon zijn - ik ben nog net geen bonte hond - nemen ze me toch serieus. Daar is overigens voor antroposofen wat goed te maken. Uehli's bekende boek over Egypte miegelt van de fouten, gewone zakelijke fouten. Soms is hij wel ergens goed van op de hoogte, maar kent hij de rest niet en dan wordt waarvan hij wel weet buiten proporties groot.' Lacht goedmoedig. 'Egyptologen hebben een vergifkast: daar staat Uehli ook in... Hij had natuurlijk alles van Rudolf Steiner gelezen en dat geordend, maar hield zich er niet mee bezig hoe het in verband gebracht moest worden met de werkelijke fenomenen: typerend voor veel antroposofen van het eerste uur. De autoriteit van Rudolf Steiner was zo groot dat ze dachten dat ze alleen bij hem te rade konden gaan. Er zijn stapels van dergelijke antroposofische literatuur.'

Ik moet hem onderbreken om mijn laatst mogelijke bus te halen. Hij springt op, grist het zakje met de twee overgebleven zoute krakelingen mee: leeftocht voor in de trein. Met grote stappen en ononderbroken doorpratend onder de paraplu die hij waar mogelijk voor

ons beiden ophoudt, begeleidt hij me naar de bushalte, stopt me ten slotte nog een stempelkaartje in de hand met nauwkeurige aanwijzingen hoe het te gebruiken. Ik zal in de bus niet hoeven schutten.

Artikel uit: **Motief, maandblad voor antroposofie** - nr. 39, Maart 2001
© Antroposofische Vereniging in Nederland
www.antroposofie.nl